

آثار باستانی و ارزش های تاریخی

پیشینه پرچم هزار ساله ایران (2)

نویسنده: شمشاد امیری خراسانی

انتشار: ۳ آبان ۱۳۹۱ - ۱۳ دقیقه مطالعه

چکیده مقاله

این نوشتار ادامه نوشتاری با همین موضوع در سایت هست. برای دیدن نوشتار پیشینه پرچم هزار ساله ایران (1) اینجا کلیک کنید. پرچم در زمان شاهنشاهی و امپراتوری هخامنشی به گفته هرودوت و گزنفون ارتش ایران در زمان کورش بزرگ و داریوش بزرگ دارای نشانه‌های برافراشته ای بودند که در راس سپاه قرار می گرفته است. هرودوت می نویسد زمانی که خشایارشا بزرگ به اندیشه انتقام از یونانیان افتاد و راهی آنجا شد در راه در نزدیکی هلسپونت خورشید گرفت و خشایارشا از این علامت برافروخته شد و موبدان و مردان دینی را صدا نمود و از آنان

این نوشتار ادامه نوشتاری با همین موضوع در سایت هست. برای دیدن نوشتار پیشینه پرچم هزار ساله ایران (1) [اینجا](#) کلیک کنید.

پرچم در زمان شاهنشاهی و امپراتوری هخامنشی

به گفته هرودوت و گزنفون ارتش ایران در زمان کورش بزرگ و داریوش بزرگ دارای نشانهای برافراشته ای بودند که در راس سپاه قرار می گرفته است. هرودوت می نویسد زمانی که خشیارشا بزرگ به اندیشه انتقام از یونانیان افتاد و راهی آنجا شد در راه در نزدیکی هلسپونت خورشید گرفت و خشیارشا از این علامت برافروخته شد و موبدان و مردان دینی را صدا نمود و از آنان تعبیر این کار را خواست. پیشگویان و موبدان گرفته شدن خورشید را علامتی بدهنگام برای یونانیان نامیدند. پس او به عزمی راسخ تر روانه یونان شد

درفش شکوهمند ارتش شاهنشاهی کورش بزرگ

گزنفون در کتاب آناباسیس خود اشاره نموده است که درفش شاهنشاه ایران عقابی زرین با بالهای گشوده است که بر نوک نیزه قرار گرفته است. به گفته مورخین این درفش از طلا ساخته شده بوده و بر سر نیزه ای بلند واقع گشته است که در نبردهای ایران با کشورهای دیگر و در جشنهای ملی ایران به احتزاز در می آمده است.

* زوناراس مورخ نامدار قرن دوازده میلادی بیرق ایران در دوره پیش از کورش بزرگ را ماه و عقابی که خورشید برابر او

بوده ذکر کرده است . بعدها در دوره شاهنشاهی جهانی هخامنشی خورشید و شیر از نمادهای قدرت و شکوه و بزرگی ملت ایران می گردد . "کنت کورس" نیز بر خورشید را نماد شکوه و نورانی بودن شاهنشاهی ایران دانسته است . شیر نیز از دیگر نماد های ملی ما است . بنا به سنگ نگاره های تخت جمشید شیر نماد ایران و گاو یا حیوانات دیگر نماد کشورهای دیگر است . عده ای نیز بر این باور هستند که شیر نشان از به پایان رسیدن زمستان و آمدن بهار دارد که زیاد منطقی به نظر نمی آید .

درفش شکوهمند ارتش شاهنشاهی داریوش بزرگ

خورشید مظهر شکوه ، فر ایزدی و عمر جاوید در ایران است . در هفت پاره از اوستا اهورامزدا چون خورشید تصور شده است و در جای دیگر خورشید و نور چشم خداوند نامیده شده است . ارداویرافنامه در کتاب خود نوشته است سپس به دنیای دیگر سفر نمودم و از آسمانها دیدن کردم . آنگاه به جایگاه کردار نیک و خورشید رسیدم . روان پاک خداوند را آنجا دیدم .

* در قرن گذشته در کازا دل فاونو واقع در پمپئی موزائیکی از زیر خاکها بیرون کشیده شد که صحنه ای از نبرد ارتش شاهنشاهی داریوش سوم با اسکندر گجتسک را نشان می دهد . در این نقاشی باستانی درفش ارتش ایران به رنگ قرمز یا ارغوانی رسم شده است که وسط آن عقابی زرین قرار گرفته است . این اثر برجسته امروزه در دست است و در موزه نگهداری میگردد .

* در موزه لوور پاریس جامی موجود است که در یونان قدیم ساخته شده است . در این جام مبارزه یک یونانی با یک سرباز پارسی که درفش ملی ایران را برافراشته است نقش بسته است . مرد یونانی سرباز پارسی را به زیر پای انداخته است ولی مرد پارسی با اینکه به زیر پای مرد یونانی افتاده ولی هنوز پرچم ایران (که بسیار شبیه به درفش کایانی است) را بلند نگاه داشته است و نگذاشته که سرنگون شود . زیرا عقیده ایرانیان بر این بوده که در هیچ

شرایطی این نشان ملی نباید به زیر پای بیافتند و سرنگون شود .

جام کشف شده از نبرد مرد یونانی و مرد پارسی و درفش ایرانیان

پرچم در زمان شاهنشاهی و امپراتوری اشکانی

با اندوه بسیار بدلیل آنکه شاهنشاهان اشکانی تاریخ و اقدامات خود را گسترده تبلیغ نکرده بودند و همان اسناد اندکی که از آنان به جای مانده است توسط دودمان شاهنشاهی ساسانی نابود گشت اطلاعات ما در این باره بسیار اندک است . ولی آنچه که مورخین از خرابهای معابد و کاخهای آنان بدست آورده اند درفش ارتش شاهنشاهی و کشوری ایران بنفش و احتمالا با طلا و نقره مزین شده بوده است . پارت ها بدون تردید در قرن دوم میلادی دارای بیرقی ابریشمی بسیار شکوهمند بوده اند . زیرا رومیان بارها در کتب خود بر شکوه این بیرق غبطه خورده اند روی آن نقش ازدهایی نقش بسته بوده . این درفش در بالای نیزه ای بلند قرار داشته است که عده ای بر این باور هستند عقاب در زمان اشکانیان نیز از مظاهر قدرت و شکوه کشوری بوده است .

پرچم در زمان شاهنشاهی و امپراتوری ساسانی:

در سنگ نگاره های شاهنشاهان ساسانی ، چندین بیرق ملی به جای مانده است که در هنگام تاجگذاری و لشکر کشی ها برافراشته می شده است . در بیشابور سنگ نگاره ای وجود دارد که متعلق به شاهنشاه شاهپور دوم است . پرفسور هرتزفولد آنرا رمز گشایی نمود و درفش ملی ایران را در آن روزگار بیرقی بلند با پارچه ای دراز تشخیص داد .

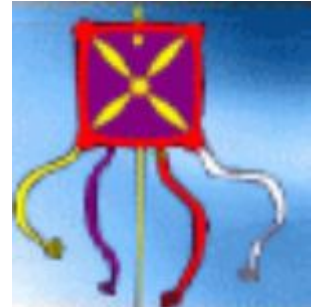
نقاشی ای از کتیبه های ساسانی و درفش کاویانی در بیشابور

آمین مارسلن مورخ نامدار رومی در مورد بیرق ایران در زمان شاهنشاهان ساسانی نوشته است : وقتی ایرانیان می

خواسته اند وارد نبرد با دشمنان شوند بیرق آتشین خود را بلند می نمودند و در مواردی خود شاهنشاه در راس سپاه وارد کارزار می شد .

پرچم شاهنشاه بهرام چهارم از یک میله افقی بلند که دو شراره ضخیم به آن آویخته شده بوده تشکیل گردید بود . در بالای آن حلقه ای کوچک قرار داشت . به عبارتی میتوان گفت که هر یک از شاهنشاهان ایران در زمان ساسانی درفش مخصوص خود داشتند ولی در باطن

همگی شبیه به یکدیگر و در کل شبیه همان درفش کاویانی است .

درفش ملی کاویانی

* کریستنسن در کتاب تاریخ ساسانیان درباره بیرق ایران نوشته است : هر کدام از قسمت های ارتش شاهنشاهی ساسانی را گند می نامیده اند تقسیمات کوچکتر از آنرا درفش و از آن کوچکتر را وشت میخوانده اند . هر درفش (یا قسمتی از سپاه) بیرق خاصی داشته اند که شبیه مربعی بوده است که بر فراز میله ای بلند قرار داشته است . بعضی از شاهنشاهان در میان سپاه بروی تختی زرین می نشستند که درفشهای گوناگونی در کنار تخت وی به احتزاز در آمده بوده و بعضی دیگر سوار بر اسب در راس ارتش قرار داشته اند .

* در کتیبه ارزشمند نقش رستم که صحنه به خاک افتادن امپراتور روم (والرین) در برابر شاهنشاه ایران را نشان می دهد شاهپور اول با قدرت و شکوهی بی مانند بر روی اسبی نشسته است و امپراتوری روم در برابرش به خاک افتاده و درخواست پوزش نموده . در پشت این سنگ نگاره و در پشت نقش شاهپور پارچه ای موج دار دیده می شود که همان بیرق و درفش ایران است .

بیرق ایران پس از یورش تازیان

شیر نماد ملی و قدرت ایران

تندیس شیر سنگی کشف شده در پاسارگاد (در زمان شاهنشاهی کورش بزرگ)

تندیس نبرد شیر ایرانی با اقوام دیگر (در زمان شاهنشاهی داریوش بزرگ)

سنگ تراشیهایی پرسپولیس که نشان از برتری ایران بر کشورهای دیگر دارد

شیر و خورشید نیز بی گمان یکی دیگر از نشانه‌های ملی ایران است که سابقه‌ای بسیار کهن دارد . کهن‌ترین پیشینه این اثر ملی مربوط به استوانه‌ای است مربوط به پادشاه سوسه‌تر پادشاه میثانی است که در حدود 1450 سال پیش از میلاد سلطنت می‌کرده است . در این استوانه شکل خورشید با بالی گشوده نمایان است و میله‌ای در وسط آن قرار دارد و دو شیر در طرفین آن واقع است . آثار دیگر هخامنشان و چندین سنگ نگاره از شیر نشان از قدرت کشور ایران دارد . همانطور که بسیار از کشورها نمادی از حیوانات را برای خود می‌دانند ایران پس از اسلام شیر و خورشید باستانی را که در گذشته و شاهنشاهان باستانی نیز مورد احترام و نماد قدرت بوده را برگزیده‌اند و امروزه هم بسیاری از ایرانیان آنرا تنها نماد ملی ایران می‌دانند .

استوانه پادشاه میتانی به سال 1450 پیش از میلاد درباره نماد شیر و خورشید

نگاره ارزشمند تندیس میترا و شیر و خورشید باستانی - موزه آرمیتاژ لنین گراد - با سال 400 پیش از میلاد

پیکر شیری که شمشیری در کمر دارد و متعلق به پهلوانی به نام شکرالله قهرودی است . شبیه همین سنگ در مهاباد اردستان کشف شد.

نخستین تصویر بر روی پرچم ایران

در سال 355 خورشیدی 976 میلادی که غزنویان، با شکست دادن سامانیان، زمام امور را در دست گرفتند، سلطان محمود غزنوی برای نخستین بار دستور داد نقش يك ماه را بر روی پرچم خود که رنگ زمینه آن یکسره سیاه بود زردوزی کنند. سپس در سال 410 خورشیدی (1031 میلادی) سلطان مسعود غزنوی به انگیزه دلبستگی به شکار شیر دستور داد نقش و نگار يك شیر جایگزین ماه شود و از آن پس

هیچگاه تصویر شیر از روی پرچم ملی ایران برداشته نشد تا انقلاب ایران در سال 1979 میلادی .

افزوده شدن نقش خورشید بر پشت شیر

در زمان خوارزمشاهیان یا سلجوقیان سکه هائی زده شد که بر روی آن نقش خورشید بر پشت آمده بود، رسمی که به سرعت در مورد پرچمها نیز رعایت گردید. در مورد علت استفاده از خورشید دو دیدگاه وجود دارد، یکی اینکه چون شیر گذشته از نماد دلاوری و قدرت، نشانه ماه مرداد (اسد) هم بوده و خورشید در ماه مرداد در اوج بلندی و گرمای خود است، به این ترتیب همبستگی میان خانه شیر (برج اسد) با میانه ی تابستان نشان داده می شود. نظریه دیگر بر تأثیر آئین مهرپرستی و میترائیسم در ایران دلالت دارد و حکایت از آن دارد که به دلیل تقدس خورشید در این آئین، ایرانیان کهن ترجیح دادند خورشید بر روی سکه ها و پرچم بر پشت شیر قرار گیرد

پرچم در دوران صفویان

در میان شاهان سلسله صفویان که حدود 230 سال بر ایران حاکم بودند تنها شاه اسماعیل اول و شاه طهماسب اول بر روی پرچم خود نقش شیر و خورشید نداشتند. پرچم شاه اسماعیل یکسره سبز رنگ بود و بر بالای آن تصویر ماه قرار داشت. شاه طهماسب نیز چون خود زاده ی ماه فروردین (برج حمل) بود دستور داد به جای شیر و خورشید تصویر گوسفند (نماد برج حمل) را هم بر روی پرچمها و هم بر سکه ها ترسیم کنند. پرچم ایران در بقیه ی دوران حاکمیت صفویان سبز رنگ بود و شیر و خورشید را بر روی آن زردوزی می کردند. البته موقعیت و طرز قرارگرفتن شیر در همه ی این پرچمها یکسان نبوده، شیر گه نشسته بوده، گاه نیمرخ و گاه رو به سوی بیننده. در بعضی موارد هم خورشید از شیر جدا بوده و گاه چسبیده به آن. به استناد سیاحت نامه ی ژان شاردن جهانگرد فرانسوی استفاده او بیرق های نوک تیز و باریک که بر روی آن آیه ای از قرآن و تصویر شمشیر دوسر علی یا شیر و خورشید بوده، در دوران صفویان رسم بوده است. به نظر می آید که پرچم ایران تا زمان قاجارها، مانند پرچم تازیان ، سه گوشه بوده نه چهارگوش

پرچم در عهد نادرشاه افشار

نادر که مردی خود ساخته بود توانست با کوششی عظیم ایران را از حکومت ملوک الطوائفی رها ساخته، بار دیگر یکپارچه و متحد کند. سپاه او از سوی جنوب تا دهلی، از شمال تا خوارزم و سمرقند و بخارا، و از غرب تا موصل و کرکوک و بغداد و از شرق تا مرز چین پیش روی کرد. او تجاوز افغانها را از ایران کوتاه نمود . در همین دوره بود که تغییراتی در خور در پرچم ملی و نظامی ایران بوجود آمد. درفش شاهی یا بیرق سلطنتی در دوران نادرشاه از ابریشم

سرخ و زرد ساخته می شد و بر روی آن تصویر شیر و خورشید هم وجود داشت اما درفش ملی ایرانیان در این زمان سه رنگ سبز و سفید و سرخ با شیری در حالت نیمرخ و در حال راه رفتن داشته که خورشیدی نیمه بر آمده بر پشت آن بود و در درون دایره خورشید نوشته بود: "المک الله" سپاهیان نادر در تصویری که از جنگ وی با محمد گورکانی، پادشاه هند، کشیده شده، بیرقی سه گوش با رنگ سفید در دست دارند که در گوشه بالایی آن نواری سبز رنگ و در قسمت پایینی آن نواری سرخ دوخته شده است. شیری با دم برافراشته به صورت نیمرخ در حال راه رفتن است و درون دایره خورشید آن بازهم "المک الله" آمده است. بر این اساس میتوان گفت پرچم سه رنگ عهد نادر مادر پرچم سه رنگ فعلی ایران است. زیرا در این زمان بود که برای نخستین بار این سه رنگ بر روی پرچم های نظامی و ملی آمد، هر چند هنوز پرچمها سه گوشه بودند.

سپر بدست آمده از ارتش نادر شاه افشار

دوره ی قاجارها، پرچم چهار گوشه

در دوره قاجار که میتوان گفت یکی از ننگین ترین دوره های تاریخی ایران بوده است و ایران به مرز فروپاشی و تجزیه و خرافات های ساختگی مذهبی و هزاران گرفتاری دیگر نائل شد و در دوران آغامحمدخان قاجار، سر سلسله ی قاجاریان، چند تغییر اساسی در شکل و رنگ پرچم داده شد، یکی این که شکل آن برای نخستین بار از سه گوشه به چهارگوشه تغییر یافت و دوم این که آقامحمدخان به دلیل دشمنی که با نادر داشت سه رنگ سبز و سفید و سرخ پرچم نادری را برداشت و تنها رنگ سرخ را روی پرچم گذارد. دایره سفید رنگ بزرگی در میان این پرچم بود که در آن تصویر شیر و خورشید به رسم معمول وجود داشت با این تفاوت بارز که برای نخستین بار شمشیری در دست شیر قرار داده شده

بود. در عهد فتحعلی شاه قاجار، ایران دارای پرچمی دوگانه شد. یکی پرچمی یکسره سرخ با شیری نشسته و خورشید بر پشت که پرتوهای آن سراسر آن را پوشانده بود. نکته شگفتی آور این که شیر پرچم زمان صلح شمشیر بدست داشت در حالی که در پرچم عهد جنگ چنین نبود. در

زمان فتحعلی شاه بود که استفاده از پرچم سفید رنگ برای مقاصد دیپلماتیک و سیاسی مرسوم شد. در تصویری که یک نقاش روس از ورود سفیر ایران "ابوالحسن خان شیرازی" به دربار تزار روس کشیده، پرچمی سفید رنگ منقوش به شیر و خورشید و شمشیر، پیشاپیش سفیر در حرکت است. سالها بعد، امیرکبیر از این ویژگی پرچم های سه گانه ی دوره ی فتحعلی شاه استفاده کرد و طرح پرچم امروزی را ریخت. برای نخستین بار در زمان محمدشاه قاجار (جانشین فتحعلی شاه) تاجی بر بالای خورشید قرار داده شد. در این دوره هم دو درفش یا پرچم به کار می رفته است که بر روی یکی شمشیر دو سر امام علی و بر دیگری شیر و خورشید قرار داشت که پرچم اول درفش شاهی و دومی درفش ملی

و نظامی بود در سال 1252 هجری قمری در زمان محمد شاه قاجار نظام نامه ای تدوین شد که درباره پرچم ایران چنین نوشته است : پس برای هر دولتی نشانی ترتیب داده اند . دولت ایران را هم نشان شیر و خورشید متداول بوده است و هم اکنون نیز همین است . قریب سه هزار سال بلکه بیشتر از زمان زرتشت همین علامت بوده زیرا نشان آفتاب و نیروی شگفت انگیز خداوند است و شیر هم نشان از قدرت و هم برای آنکه اکثر شهرهای ایران در اقلید چهارم واقع است و حرکت شمس هم در فلک چهارم است از این جهت شیر و خورشید را تغییر نداده‌اند و همان قرار سابق امروز برقرار است "

دانلود فایل pdf

ارجاع به این مقاله

شمشاد امیری خراسانی، «پیشینه پرچم هزار ساله ایران (2)»، پارسیان دژ، ۱۳۹۱.

خواندن مقاله و پیوست‌های آن در وبسایت پارسیان دژ

نشانی ثابت این نسخه:

<https://www.parsiandej.ir/articles/1206/pdf/2-پیشینه-پرچم-هزار-ساله-ایران>

آخرین ویرایش مقاله: ۱۵ آبان ۱۳۹۹